

ПОГОДЖЕНО

на засіданні педагогічної

ради Ліцею №11 м. Ковеля

Протокол № 1 від 01.09.2023

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Ліцею №11 м. Ковеля

_____ Галина СИДОРУК

Антибулінгова програма

\

ЗМІСТ

I. Вступ	3
II. Нормативно-правове забезпечення	4
III. Положення про порядок реагування на випадки булінгу (цькування)	6
IV. Порядок подання та розгляду заяв про випадки булінгу в освітньому закладі	15
V. Зразок Протоколу засідання комісії з розгляду випадків булінгу (цькування)	16
VI. Алгоритм щодо попередження булінгу	17
VII. Відповідальність за булінг	19
VIII. Використані джерела	22
IX. Додатки	23

I. Вступ

Заклад освіти повинен створювати безпечне освітнє середовище, вільне від будь-яких форм насильства та булінгу (цькування). Проблема булінгу має насамперед психологічні та соціально-педагогічні аспекти.

Відповідно до дослідження ЮНІСЕФ:

- 67% дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу;
- 24% дітей стали жертвами булінгу;
- 48% дітей нікому не розповідали про випадки булінгу;
- 44% школярів були спостерігачами булінгу, але ігнорували його, бо їм було страшно за себе;
- більшість дітей булять за те, що вони виглядають, говорять, думають не так, як інші діти.

ЮНІСЕФ визначає булінг (від англ. to bull – переслідувати) як небажану агресивну поведінку дітей шкільного віку, яка призводить до цькування дитини іншою дитиною чи групою дітей з метою приниження, залякування та демонстрації сили.

Заклад освіти повинен вести антибулінгову кампанію, спрямовану на формування в учасників освітнього процесу культури недискримінаційної, ненасильницької, безконфліктної комунікації, запобігання протиправної поведінки та створення безпечного дружнього до дитини освітнього середовища.

Мета програми: створити безпечне освітнє середовище, вільне від будь-яких форм насильства, булінгу (цькування) та атмосферу взаємоповаги, позиціонувати відповідальне ставлення до обов'язків, сприяти формуванню безпечної здорової ненасильницької поведінки, оволодінню учасниками освітнього процесу життєвими компетентностями.

Завдання:

1. Провести діагностику учасників освітнього процесу щодо виявлення негативної поведінки, визначення схильності до агресивної поведінки.
2. Організувати профілактично-просвітницьку, корекційно-розвивальну роботу з учасниками освітнього процесу щодо попередження насильницької моделі поведінки, випадків булінгу.
3. Скласти алгоритм реагування та протидії булінгу (цькування).
4. Навчитися визначати «групи ризику» (жертв, булерів, спостерігачів)
5. Набути вмінь асертивної поведінки та сприяти усвідомленню булінгу (цькування) як процесу порушення прав людини.
6. Скласти рекомендації учасникам освітнього процесу щодо організації безпечного освітнього середовища.

Очікувані результати :

запобігання виникненню булінгу (цькування) під час освітнього процесу.

II. Нормативно-правове забезпечення

1. Конвенція ООН про права дитини.
2. Постанова КМ України «Про затвердження порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі» від 22.08.2018 № 658.
3. Постанова КМ України «Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року» від 24.02.2021 № 145
4. Закон України від 17.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству».
5. Закон України від 18.12.2019 № 2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)».
6. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».
7. Закон України «Про охорону дитинства».
8. Закон України «Про захист суспільної моралі».
9. Закон України «Про освіту».
10. Закон України «Про повну загальну середню освіту».
11. Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 19.08.2014 №564/836/945/577 «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення».
12. Наказ МОН України від 02.10.2018 № 1047 «Про затвердження Методичних рекомендації щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами».
13. Наказ МОН України від 28.12.2019 № 1646 «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти».
14. Наказ МОН України від 26.02.2020 № 293 «Про затвердження плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти»
15. Лист Міністерства освіти і науки України від 28.10.2014 № 1/9-557 «Методичні рекомендації щодо взаємодії педагогічних працівників у навчальних закладах та взаємодії з іншими органами і службами щодо захисту прав дітей».
16. Лист МОН України від 18.05.2018 № 1/11-5480 «Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству».
17. Лист МОН України від 29.12.2018 № 1/9-790 «Щодо організації роботи у закладах освіти з питань запобігання і протидії домашньому насильству та булінгу».
18. Лист МОН України від № 1/11-881 від 29.01.19 «Рекомендації МОН для закладів освіти щодо застосування норм Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від

18.12.2018 № 2657-VIII».

19. Лист МОН України від 11.02.2020 № 1/9-80 «Про затвердження наказу від 28.12.2019 № 1646 «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти».

20. Лист МОН України від 20.03.2020 № 6/480-20 «Про план заходів, спрямованих на запобігання та протидію білінгу (цькуванню в закладах освіти)»

21. Лист МОН України від 14.08.2020 № 1/9-436 «Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню)».

22. Лист МОН України від 14.08.20 № 1/9-436 «Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню)».

23. Лист МОН України від 16.07.21 № 1/9-362 «Деякі питання організації виховного процесу у 2021/2022 н. р. щодо формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок».

24. Методичний посібник «Кодекс безпечного освітнього середовища».

25. Методичний посібник «Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід».

III. Положення про порядок реагування на випадки булінгу (цькування)

I. Загальні положення

1. Цей Порядок визначає механізм реагування на випадки булінгу (цькування) в закладі освіти.

2. Терміни, використані у цьому Порядку, вживаються у таких значеннях:

- кривдник (булер) - учасник освітнього процесу, у тому числі малолітня чи неповнолітня особа, яка вчиняє булінг (цькування) щодо іншого учасника освітнього процесу;
- потерпілий (жертва булінгу) - учасник освітнього процесу, в тому числі малолітня чи неповнолітня особа, щодо якої було вчинено булінг (цькування);
- спостерігачі - свідки та (або) безпосередні очевидці випадку булінгу (цькування);
- сторони булінгу (цькування) - безпосередні учасники випадку: кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності).

Інші терміни вживаються у значеннях, наведених у Законах України «Про освіту», «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».

3. Проявами, які можуть бути підставами для підозри в наявності випадку булінгу (цькування) учасника освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти, є:

- замкнутість, тривожність, страх або, навпаки, демонстрація повної відсутності страху, ризикована, зухвала поведінка;
- невірноважена поведінка;
- агресивність, напади люті, схильність до руйнації, нищення, насильства;
- різка зміна звичної для дитини поведінки;
- уповільнене мислення, знижена здатність до навчання;
- відлюдкуватість, уникнення спілкування;
- ізоляція, виключення з групи, небажання інших учасників освітнього процесу спілкуватися;
- занижена самооцінка, наявність почуття провини;
- поява швидкої втомлюваності, зниженої спроможності до концентрації уваги;
- демонстрація страху перед появою інших учасників освітнього процесу;
- схильність до пропуску навчальних занять;
- відмова відвідувати заклад освіти з посиленням на погане самопочуття;
- депресивні стани;
- аутоагресія (самоушкодження);
- суїцидальні прояви;
- явні фізичні ушкодження та (або) ознаки поганого самопочуття (нудота, - головний біль, кволість тощо);

- намагання приховати травми та обставини їх отримання;
- скарги дитини на біль та (або) погане самопочуття; пошкодження чи зникнення особистих речей; вимагання особистих речей, їжі, грошей; жести, висловлювання, прізвиська, жарти, погрози, поширення чуток сексуального (інтимного) характеру або інших відомостей, які особа бажає зберегти в таємниці;
- наявність фото-, відео- та аудіоматеріалів фізичних або психологічних знущань, сексуального (інтимного) змісту;
- наявні пошкодження або зникнення майна та (або) особистих речей.

4. До булінгу (цькування) у закладі освіти належать випадки, які відбуваються безпосередньо в приміщенні закладу та на прилеглих територіях (включно з навчальними приміщеннями, приміщеннями для занять спортом, проведення заходів, коридорами, роздягальнями, вбиральнями, душовими кімнатами, їдальнею тощо) та (або) за межами закладу освіти під час заходів, передбачених освітньою програмою, планом роботи закладу, та інших освітніх заходів, що організовуються за згодою керівника закладу освіти, в тому числі дорогою до (із) закладу освіти.

Ознаками булінгу (цькування) є систематичне вчинення учасниками освітнього процесу діянь стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, в тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, а саме:

- умисне позбавлення їжі, одягу, коштів, документів, іншого майна або можливості користуватися ними, перешкоджання в отриманні освітніх послуг, примушування до праці та інші правопорушення економічного характеру;
- словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи;
- будь-яка форма небажаної вербальної, невербальної чи фізичної поведінки сексуального характеру, зокрема принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, прізвиська, образи, жарти, погрози, поширення образливих чуток;
- будь-яка форма небажаної фізичної поведінки, зокрема ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, завдання ударів;
- інші правопорушення насильницького характеру.

5. Суб'єктами реагування у разі настання випадку булінгу (цькування) у закладі (далі - суб'єкти реагування) є:

- служба освітнього омбудсмена;
- служби у справах дітей;
- центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- органи місцевого самоврядування;
- керівники та інші працівники закладів освіти;
- засновник (засновники) закладів освіти або уповноважений ним (ними) орган;

- територіальні органи (підрозділи) Національної поліції України.

6. Суб'єкти реагування здійснюють заходи, спрямовані на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) у закладі освіти згідно з Планом заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) у закладі, затвердженим центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

7. Педагогічні працівники закладу у разі, якщо вони виявляють булінг (цькування), зобов'язані:

- вжити невідкладних заходів для припинення небезпечного впливу;
- за потреби надати домедичну допомогу та викликати бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги для надання екстреної медичної допомоги;
- звернутись (за потреби) до територіальних органів (підрозділів) Національної поліції України;
- повідомити керівника закладу та принаймні одного з батьків або інших законних представників малолітньої чи неповнолітньої особи, яка стала стороною булінгу (цькування).

II. Подання заяв або повідомлень про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти

1. Учасники освітнього процесу можуть повідомити про випадок булінгу (цькування), стороною якого вони стали або підозрюють про його вчинення стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу або про який отримали достовірну інформацію, керівника освіти або інших суб'єктів реагування на випадки булінгу (цькування) в закладі.

У закладі освіти заяви або повідомлення про випадок булінгу (цькування) або підозру щодо його вчинення приймає керівник закладу. Повідомлення можуть бути в усній та (або) письмовій формі, в тому числі із застосуванням засобів електронної комунікації.

2. Керівник закладу освіти у разі отримання заяви або повідомлення про випадок булінгу (цькування):

- невідкладно у строк, що не перевищує однієї доби, повідомляє територіальний орган (підрозділ) Національної поліції України, принаймні одного з батьків або інших законних представників малолітньої чи неповнолітньої особи, яка стала стороною булінгу (цькування);
- за потреби викликає бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги для надання екстреної медичної допомоги;
- повідомляє управління сім'ї, молодіжної політики та захисту дітей

Тернопільської міської ради (служба у справах дітей) з метою вирішення питання щодо соціального захисту малолітньої чи неповнолітньої особи, яка стала стороною булінгу (цькування), з'ясування причин, які призвели до випадку булінгу (цькування) та вжиття заходів для усунення таких причин;

- повідомляє центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з метою здійснення оцінки потреб сторін булінгу (цькування), визначення соціальних послуг та методів соціальної роботи, забезпечення психологічної підтримки та надання соціальних послуг;
- скликає засідання комісії з розгляду випадку булінгу (цькування) (далі - комісія) не пізніше ніж упродовж трьох робочих днів з дня отримання заяви або повідомлення.

III. Склад комісії, права та обов'язки її членів

1. Склад комісії затверджує наказом керівника закладу.

Комісія виконує свої обов'язки на постійній основі.

2. Склад комісії формується з урахуванням основних завдань комісії.

Комісія складається з голови, заступника голови, секретаря та не менше ніж п'яти її членів.

До складу комісії входять педагогічні працівники, у тому числі практичний психолог та соціальний педагог закладу, представники служби у справах дітей та центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (за згодою).

До участі в засіданні комісії за згодою залучаються батьки або інші законні представники малолітніх або неповнолітніх сторін булінгу (цькування), а також можуть залучатися сторони булінгу (цькування), представники інших суб'єктів реагування на випадки булінгу (цькування) в закладі.

3. Головою комісії є керівник закладу загальної середньої освіти.

Голова комісії організовує її роботу та відповідає за виконання покладених на комісію завдань, головує на її засіданнях та визначає перелік питань, що підлягають розгляду.

Голова комісії визначає функціональні обов'язки кожного члена комісії. У разі відсутності голови комісії його обов'язки виконує заступник голови комісії.

У разі відсутності голови комісії та заступника голови комісії обов'язки голови комісії виконує один із членів комісії, який обирається комісією за поданням її секретаря.

У разі відсутності секретаря комісії його обов'язки виконує один із членів комісії, який обирається за поданням голови комісії або заступника голови комісії.

4. Секретар комісії забезпечує підготовку проведення засідань комісії та матеріалів, що підлягають розгляду на засіданнях комісії, ведення протоколу засідань комісії.

5. Член комісії має право:

- ознайомлюватися з матеріалами, що стосуються випадку булінгу (цькування), брати участь у їх перевірці;
- подавати пропозиції, висловлювати власну думку з питань, що розглядаються;
- брати участь у прийнятті рішення шляхом голосування;
- висловлювати окрему думку усно або письмово;

- вносити пропозиції до порядку денного засідання комісії.

6. Член комісії зобов'язаний:

- особисто брати участь у роботі комісії;
- не розголошувати стороннім особам відомості, що стали йому відомі у зв'язку з участю у роботі комісії, і не використовувати їх у своїх інтересах або інтересах третіх осіб;
- виконувати в межах, передбачених законодавством та посадовими обов'язками, доручення голови комісії;
- брати участь у голосуванні.

IV. Порядок роботи комісії

1. Метою діяльності комісії є припинення випадку булінгу (цькування) в закладі освіти; відновлення та нормалізація стосунків, створення сприятливих умов для подальшого здобуття освіти, де стався випадок булінгу (цькування); з'ясування причин, які призвели до випадку булінгу (цькування) та вжиття заходів для усунення таких причин; оцінка потреб сторін булінгу (цькування) у соціальних та психолого-педагогічних послугах та забезпечення таких послуг.

2. Діяльність комісії здійснюється на принципах:

- законності;
- верховенства права;
- поваги та дотримання прав і свобод людини;
- неупередженого ставлення до сторін булінгу (цькування);
- відкритості та прозорості;
- конфіденційності та захисту персональних даних;
- невідкладного реагування;
- комплексного підходу до розгляду випадку булінгу (цькування);
- нетерпимості до булінгу (цькування) та визнання його суспільної небезпеки.

Комісія у своїй діяльності забезпечує дотримання вимог Законів України «Про інформацію», «Про захист персональних даних».

3. До завдань комісії належать:

- збір інформації щодо обставин випадку булінгу (цькування), зокрема пояснень сторін булінгу (цькування), батьків або інших законних представників малолітніх або неповнолітніх сторін булінгу (цькування); висновків практичного психолога та соціального педагога закладу освіти; відомостей служби у справах дітей та центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; експертних висновків (за наявності), якщо у результаті вчинення булінгу (цькування) була завдана шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого; інформації, збереженої на технічних засобах чи засобах електронної комунікації (Інтернет, соціальні мережі, повідомлення тощо); іншої інформації, яка має значення для об'єктивного розгляду заяви;
- розгляд та аналіз зібраних матеріалів щодо обставин випадку булінгу (цькування) та прийняття рішення про наявність/відсутність обставин, що

обґрунтовують інформацію, зазначену у заяві.

У разі прийняття рішення комісією про наявність обставин, що обґрунтовують інформацію, зазначену у заяві, до завдань комісії також належать:

- оцінка потреб сторін булінгу (цькування) в отриманні соціальних та психолого-педагогічних послуг та забезпечення таких послуг, у тому числі із залученням фахівців служби у справах дітей та центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- визначення причин булінгу (цькування) та необхідних заходів для усунення таких причин;
- визначення заходів виховного впливу щодо сторін булінгу (цькування) у групі (класі), де стався випадок булінгу (цькування);
- моніторинг ефективності соціальних та психолого-педагогічних послуг, заходів з усунення причин булінгу (цькування), заходів виховного впливу та корегування (за потреби) відповідних послуг та заходів;
- надання рекомендацій для педагогічних працівників щодо доцільних методів здійснення освітнього процесу та інших заходів із здобувачами освіти сторонам булінгу (цькування), їхніми батьками або іншими законними представниками;
- надання рекомендацій для батьків або інших законних представників неповнолітньої особи, яка стала стороною булінгу (цькування).

4. Формою роботи комісії є засідання, які проводяться у разі потреби. Дату, час і місце проведення засідання комісії визначає її голова.

5. Засідання комісії є правоможним у разі участі в ньому не менш як двох третин її складу.

6. Секретар комісії не пізніше вісімнадцятої години дня, що передує дню засідання комісії, повідомляє членів комісії, а також заявника та інших заінтересованих осіб про порядок денний запланованого засідання, дату, час і місце його проведення, а також надає/надсилає членам комісії та зазначеним особам необхідні матеріали в електронному або паперовому вигляді.

7. Рішення з питань, що розглядаються на засіданні комісії, приймаються шляхом відкритого голосування більшістю голосів від затвердженого складу комісії. У разі рівного розподілу голосів голос голови комісії є вирішальним.

8. Під час проведення засідання комісії секретар комісії веде протокол засідання комісії за формою згідно з додатком до цього Порядку, що оформлюється наказом керівника закладу освіти.

9. Особи, залучені до участі в засіданні комісії, зобов'язані дотримуватись принципів діяльності комісії, зокрема не розголошувати стороннім особам відомості, що стали їм відомі у зв'язку з участю у роботі комісії, і не використовувати їх у своїх інтересах або інтересах третіх осіб.

Особи, залучені до участі в засіданні комісії, під час засідання комісії мають право:

- ознайомлюватися з матеріалами, поданими на розгляд комісії;
- ставити питання по суті розгляду;
- подавати пропозиції, висловлювати власну думку з питань, що розглядаються.

10. Голова комісії доводить до відома учасників освітнього процесу рішення комісії згідно з протоколом засідання та здійснює контроль за їхнім виконанням.

11. Строк розгляду комісією заяви або повідомлення про випадок булінгу (цькування) в освіті та виконання нею своїх завдань не має перевищувати десяти робочих днів із дня отримання заяви або повідомлення керівником закладу освіти.

V. Запобігання та протидія булінгу (цькуванню) у закладі освіти

1. Діяльність щодо запобігання та протидії булінгу (цькуванню) у закладі має бути постійним системним процесом, спрямованим на:

- визначення та реалізацію необхідних заходів, способів і методів запобігання виникненню булінгу (цькування) та (або) потенційних ризиків його виникнення;
- виявлення булінгу (цькування) та (або) потенційних ризиків його виникнення;
- визначення та реалізацію необхідних заходів, способів і методів вирішення ситуацій булінгу (цькування) та/або усунення потенційних ризиків його виникнення.

2. Діяльність щодо запобігання та протидії булінгу (цькуванню) ґрунтується на принципах:

- недискримінації за будь-якими ознаками;
- ненасильницької поведінки в міжособистісних стосунках;
- партнерства й підтримки між педагогічним колективом закладу, батьками (законними представниками) та здобувача освіти;
- особистісно-орієнтованого підходу до кожної дитини;
- розвитку соціального та емоційного інтелекту учасників освітнього процесу; гендерної рівності;
- участі учасників освітнього процесу в прийнятті рішень відповідно до положень законодавства та установчих документів закладу освіти.

3. Завданнями діяльності щодо запобігання та протидії булінгу (цькуванню) у закладі освіти є:

- створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти, що включає психологічну та фізичну безпеку учасників освітнього процесу;
- визначення стану, причин і передумов поширення булінгу (цькування) в закладі освіти;
- підвищення рівня поінформованості учасників освітнього процесу про булінг (цькування);
- формування в учасників освітнього процесу нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, усвідомлення булінгу (цькування) як порушення прав людини;

- заохочення всіх учасників освітнього процесу до активного сприяння запобіганню булінгу (цькуванню).

4. Діяльність щодо запобігання та протидії булінгу (цькуванню) у закладі відображається в плані заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) (далі - План).

Розроблення, затвердження та оприлюднення Плану забезпечує керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень щодо створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти, вільного від будь-яких форм насильства та дискримінації, в тому числі булінгу (цькування).

Планування відповідних заходів здійснюється за результатами моніторингу стану освітнього середовища у закладі освіти.

Заплановані заходи повинні:

- спрямовуватись на задоволення потреб закладу освіти у створенні безпечного освітнього середовища;
- мати вимірювані показники ефективності;
- залучати всіх учасників освітнього процесу.

План розробляється до початку навчального року. Протягом навчального року керівник закладу освіти забезпечує проведення моніторингу (за потреби, але не рідше одного разу на півріччя) ефективності виконання Плану та внесення (за потреби) до нього змін.

Заплановані заходи можуть відбуватись у будь-якій формі: зустрічі, бесіди, консультації, лекції, круглі столи, тренінги, тематичні заходи, конкурси, спільні перегляди та обговорення тематичних відеосюжетів, літературних творів, матеріалів ЗМІ, особистого досвіду, запрошення гостей, у формі рольових ігор та інших організаційних формах.

5. До заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) у закладі, належать заходи щодо:

- організації належних заходів безпеки відповідно до законодавства (пост охорони, відеоспостереженням за місцями загального користування тощо);
- організації безпечного користування мережею Інтернет під час освітнього процесу;
- контролю за використанням засобів електронних комунікацій здобувачами освіти під час освітнього процесу;
- розвитку соціального та емоційного інтелекту учасників освітнього процесу, зокрема:
  - розуміння та сприйняття цінності прав та свобод людини, вміння відстоювати свої права та поважати права інших;
  - розуміння та сприйняття принципів рівності та недискримінації, поваги до гідності людини, толерантності, соціальної справедливості, доброчесності, вміння втілювати їх у власні моделі поведінки;
  - здатності попереджувати та розв'язувати конфлікти ненасильницьким шляхом; відповідального ставлення до своїх громадянських прав і обов'язків, пов'язаних

з участю в суспільному житті;

- здатності визначати, формулювати та аргументовано відстоювати власну позицію, поважаючи відмінні від власних думки/позиції, якщо вони не порушують прав та гідності інших осіб;
- здатності критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних позицій, приймати обґрунтовані рішення;
- здатності до комунікації та вміння співпрацювати для розв'язання різних суспільних проблем, зокрема шляхом волонтерської діяльності тощо;
- підвищення рівня обізнаності учасників освітнього процесу про булінг (цькування), його причини та наслідки, порядок реагування на випадки булінгу (цькування) тощо;
- створення у закладі загальної середньої освіти культури, що ґрунтується на нетерпимості до будь-яких форм насильства та дискримінації, в тому числі булінгу (цькування).

IV. Порядок подання та розгляду заяв про випадки булінгу в освітньому закладі

1. Учасники освітнього процесу можуть повідомити про випадок булінгу (цькування), стороною якого вони стали або підозрюють про його вчинення стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу або про який отримали достовірну інформацію, керівника закладу освіти або інших суб'єктів реагування на випадки булінгу (цькування) в закладах освіти.

У закладі освіти заяви або повідомлення про випадок булінгу (цькування) або підозру щодо його вчинення приймає керівник закладу.

Повідомлення можуть бути в усній та (або) письмовій формі, в тому числі із застосуванням засобів електронної комунікації.

2. Керівник закладу освіти у разі отримання заяви або повідомлення про випадок булінгу (цькування):

- невідкладно у строк, що не перевищує однієї доби, повідомляє територіальний орган (підрозділ) Національної поліції України, принаймні одного з батьків або інших законних представників малолітньої чи неповнолітньої особи, яка стала стороною булінгу (цькування);
- за потреби викликає бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги для надання екстреної медичної допомоги;
- повідомляє службу у справах дітей з метою вирішення питання щодо соціального захисту малолітньої чи неповнолітньої особи, яка стала стороною булінгу (цькування), з'ясування причин, які призвели до випадку булінгу (цькування) та вжиття заходів для усунення таких причин;
- повідомляє центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з метою здійснення оцінки потреб сторін булінгу (цькування), визначення соціальних послуг та методів соціальної роботи, забезпечення психологічної підтримки та надання соціальних послуг;
- скликає засідання комісії з розгляду випадку булінгу (цькування) (далі - комісія) не пізніше ніж упродовж трьох робочих днів з дня отримання заяви або повідомлення.

V. Зразок Протоколу засідання комісії з розгляду випадків булінгу (цькування)

ПРОТОКОЛ № _____
засідання комісії з розгляду випадків булінгу (цькування)

(Найменування закладу освіти)
« ____ » _____ 20 ____ р. _____ Час ____ год ____
хв

Підстава:

(від кого і коли надійшло заява або повідомлення про
випадок булінгу (цькування))

(стислий зміст заяви або повідомлення)

Присутні:

Члени комісії (_____ осіб) згідно з наказом про склад комісії від _____ № _____:

Інші особи (_____ осіб):

СЛУХАЛИ:

I. Затвердження Порядку денного засідання

II. Розгляд питань Порядку денного засідання¹

III. Ухвалили рішення про
потреби сторін булінгу (цькування) в соціальних та психолого-педагогічних
послугах

(опис відповідних послуг та відповідальні за їх
надання)
заходи для усунення причин булінгу (цькування)

(опис заходів та відповідальні за їх виконання)
заходи виховного впливу щодо сторін булінгу (цькування)

(опис заходів та відповідальні за їх виконання)
рекомендації для педагогічних (науково-педагогічних) працівників закладу освіти
щодо доцільних методів здійснення освітнього процесу та інших заходів з
малолітніми чи неповнолітніми сторонами булінгу (цькування), їхніми батьками
або іншими законними представниками

(опис рекомендацій і суб'єктів призначення цих рекомендацій)
рекомендації для батьків або інших законних представників малолітньої чи
неповнолітньої особи, яка стала стороною булінгу (цькування)

(опис рекомендацій і суб'єктів призначення цих рекомендацій)

Голова комісії
Секретар

_____
_____

VI. Алгоритм дій щодо попередження булінгу.

1. Ознайомити учасників освітнього процесу з нормативно- правовою базою та регулюючими документами щодо превенції проблеми насилля в освітньому середовищі.
2. Здійснити аналіз безпечного середовища в закладі (анкетування, опитування, спостереження).
3. Розробити правила поведінки для всіх учасників освітнього процесу.
4. Проводити інструктажі з учасниками освітнього процесу щодо безпеки життєдіяльності.
5. Перевірити та виявити місця, які потенційно можуть бути небезпечними та сприятливими для вчинення булінгу (цькування) в закладі.
6. Здійснювати просвітницьку роботу (зустрічі, консультування, тренінги, коворкінги, бесіди, відеолекторії, інформаційні калейдоскопи, презентації, засідання творчої майстерні класних керівників, конференції, батьківські зустрічі, батьківські збори, акції, диспути, міні-лекції, педагогічний консилиум).
7. Співпрацювати з громадськими та державними інституціями.
8. Брати участь у реалізації міського проєкту «Шкільні офіцери поліції» за програмою «Школа і поліція».
9. Вивчати спецкурси «Міжнародне гуманітарне право», «Основи критичного мислення», предмет «Основи медіаграмотності».
10. Організувати роботу гуртків, факультативів із психології.
11. Створити інформаційні куточки.
12. Скласти план заходів щодо попередження насильницької моделі поведінки, випадків булінгу серед учасників освітнього процесу.
13. Проводити заняття з навчання навичок ефективного спілкування та мирного розв'язання конфліктів (шкільна служба порозуміння).

VII. Відповідальність за булінг

Відповідальність дитини до 14 років

Так, згідно з Цивільним кодексом <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> дитина у віці до 14 років має часткову цивільну дієздатність та не несе відповідальності за

заподіяну нею шкоду. Тобто за будь-який вчинок дитини, пов'язаний із заподіянням шкоди, відповідатимуть її батьки. Окрім відшкодування вказаної вище шкоди, батьки такої дитини можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності (накладення штрафу) за ст.184 Кодексу України про адміністративні правопорушення <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/80731-10#Text>, тобто за невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дитини.

Також батьками або адміністрацією школи може бути направлена заява до Управління ювенальної превенції Національної поліції (раніше Кримінальна поліція у справах неповнолітніх) для того, щоб поставити на облік дитину, яка вчинила насильство.

Відповідальність підлітка від 14 до 16 років

Чинний Кримінальний Кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14#Text> вказує вичерпний перелік статей, за які особа у віці від 14 років несе кримінальну відповідальність, наприклад, ст.121 “Умисне тяжке тілесне ушкодження”, ст.122 “Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження”. Тобто, дитина у віці від 14 років до 16 років може бути притягнутою до кримінальної відповідальності, якщо заподіє однокласнику чи будь-якій іншій особі ушкодження, що можуть кваліфікуватися як середньої тяжкості або тяжкі.

Відповідальність підлітка від 16 до 18 років

Учні старшої школи, яким виповнилось 16 років, мають повну деліктоздатність, тобто самі несуть відповідальність за вчинені ними правопорушення та злочини, про що зазначено і в статті 22

Кримінального кодексу України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14#Text>, і в статті 1734 Кодексу України про адміністративні правопорушення <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/80731-10#Text>.

Новий закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькування)» запровадив адміністративну відповідальність за таке правопорушення.

Булінг, внаслідок якого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого, тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (у 2019 році 850 – 1700 гривень) або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин. У разі доведення булінгу кривдник муситиме сплатити штраф від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (у 2019 році це від 850 до 1700 грн) або громадські роботи протягом 20-40 годин.

Якщо ж булінг вчиняється групою осіб або повторно протягом року, то кривдник/-и сплачуватимуть від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 1700 до 3400 грн) або мають виконувати громадські роботи протягом 40-60 годин.

Якщо булінг вчиняє неповнолітня (до 18 років) або малолітня (до 14 років) особа, то за неї платитимуть штраф і виконуватимуть громадські роботи батьки або особи, які їх замінюють згідно чинного законодавства.

Крім того, якщо керівник навчального закладу не повідомить поліції про випадки цькування, муситиме заплатити штраф від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 850 до 1700 грн станом на 2019 рік) або ж має виконувати виправні роботи строком до одного місяця з відрахуванням до 20% заробітку.

У тих випадках, КОЛИ БУЛІНГ МАЄ ФІЗИЧНИЙ ХАРАКТЕР і завдає шкоди здоров'ю людини, окрім [Адміністративного кодексу](#), до кривдника застосовується [Кримінальний кодекс України](#), а саме статті 121, 122.

Кримінальний кодекс України: Стаття 121. Умисне тяжке тілесне ушкодження

1. Умисне тяжке тілесне ушкодження, тобто умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будьякого органу або його функцій, каліцтво статевих органів, психічну хворобу або

інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя, – карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

2. Умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом, що має характер особливого мучення, або вчинене групою осіб, а також з метою залякування потерпілого або інших осіб, чи з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості, або вчинене на замовлення, або таке, що спричинило смерть потерпілого, – карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років.

Стаття 122. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження 1. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, тобто умисне ушкодження, яке не є небезпечним для життя і не потягло за собою наслідків, передбачених у статті 121 цього Кодексу, але таке, що спричинило тривалий розлад здоров'я або значну стійку втрату працездатності менш як на одну третину, – карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років. 2. Ті самі дії, вчинені з метою залякування потерпілого або його родичів чи примусу до певних дій або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, – караються позбавленням волі від трьох до п'яти років.

Для більш розширеної консультації можна зателефонувати до контактцентру системи безоплатної правової допомоги Міністерства юстиції за номером 0 (800) 213 103, цілодобово та безкоштовно в межах України. В центрах та бюро надання безоплатної правової допомоги по всій Україні ви можете отримати юридичну консультацію та правовий захист.

Пам'ятайте про свої права! Знайте, що діти мають право безоплатно отримати послуги адвоката (складання заяв, представництво в суді). Якщо дитині необхідна психологічна допомога – зверніться на Національну дитячу «гарячу

лінію» для дітей та батьків з питань захисту прав дітей за номером 116-111 .
21

Станом на 01.06.2020 року доведений випадок булінгу тягне за собою штраф від 850 до 1700 грн або громадські роботи від 20 до 40 годин – якщо цькували вперше. І від 1700 до 3400 або громадські роботи від 40 до 60 годин, якщо дії вчинили повторно або знущалась група осіб.

У разі цькування неповнолітніми від 14 до 16 років, відповідатимуть їхні батьки або особи, що їх замінюють. До них застосовуватимуть покарання у вигляді штрафу від 850 до 1700 грн або громадські роботи на строк від 20 до 40 годин.

Відповідно до ч.3 ст. 26 Закону України «Про освіту» керівник закладу освіти забезпечує створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування), у тому числі, повідомляє уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України та службі у справах дітей про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти.

Керівники закладів освіти несуть персональну відповідальність за неповідомлення органам поліції про випадки булінгу учасників освітнього процесу згідно з ч. 5 ст. 173-4 КУпАП у виді накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (850 – 1700 грн.) або виправних робіт на строк до одного місяця з відрахуванням до двадцяти процентів заробітку.

VIII. Використані джерела:

1. <https://mon.gov.ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/protidiya-bulingu/korisni-posilannya-shodo-temi-antibulingu> - сайт МОН України.
2. <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/buling-u-zakladah-osvity-kudyzvertatysya-po-dopomogu/> - сайт «Безоплатна правова допомога».
3. <https://rescentre.org.ua/statystychni-dani-ta-doslidzhennia/iunisef-predstavivrezultati-opituvannia-pro-rozpovsiudzhenist-bullingu-1> - сайт Інформаційноресурсний центр «Дитинство без насильства».
4. <https://imzo.gov.ua/psyholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichnarobota/zakonodavchi-ta-normatyvno-pravovi-akty-shchodo-zapobihannia-ta-protydiinasytstva/> - сайт Інституту модернізації змісту освіти.
5. <https://eo.gov.ua/vidpovidal-nist-za-bulinh/2020/06/19/> - «Освітній омбудсмен України».
6. <https://www.legalaid.gov.ua/multymedia/buling-ta-vidpovidalnist-za-jogovchynennya/> - «Безоплатна правова допомога».

Номери телефонів «гарячих ліній», що надають інформаційну та консультативну допомогу з питань булінгу, торгівлі людьми, домашнього насильства та насильства за ознакою статі працюють анонімно, безкоштовно:

Якщо потрібна допомога:

Національна “гаряча лінія” з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації: 0 800 500 335 або 116123, що є безкоштовним з усіх мобільних телефонів.

Гаряча телефонна лінія щодо булінгу 116 000

Уповноважений Верховної Ради з прав людини 0 800 50 17 20

Уповноважений Президента з прав дитини 044 255 76 75

Центр надання безоплатної правової допомоги 0800 213 103

Національна поліція України 102

Національна дитяча “гаряча лінія”: 0 800 500 225 або 116111 (для дзвінків з мобільного). Лінія працює у робочі дні з 12.00 до 20.00 та суботу з 12.00 до 16.00.

НАЯВНИЙ КРИВДНИК ТА
ПОТЕРПІЛИЙ

ПРИ ЗНУЩАННІ ПРИСУТНІ
СПОСТЕРІГАЧІ

ОЗНАКИ БУЛІНГУ

ПОТЕРПІЛОМУ СПРИЧИНЕНА
ПСИХІЧНА (ТА/АБО ФІЗИЧНА)
ШКОДА

СИСТЕМАТИЧНІСТЬ
ЗНУЩАННЯ

Що таке булінг (цькування)?

Образливі **слова** та **дії**.

Насмішки та осуд
за особисті якості,
погляди, симпатії.

Нанесення **шкоди**
особистим **речам**.

Поширення неправдивої
або **приватної інформації**
про людину.

Об'єднання та
дружба проти іншого.

Нав'язливий прояв
симпатії, **переслідування**
та обійми без згоди.

Тілесний контакт,
що **принижує** та робить
іншій людині **боляче**.

Шантаж і **залякування**.

Насмішки над помилками,
хворобою чи особливостями
розвитку дитини.

Текст: психолог Антоніна Оксанич.
Малюнок: Freerik.
Інфографіка: Наталя Біда.

#НеБийДитину

Протидія булінгу

Булінг (цькування) - діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Адміністративна відповідальність:

Штраф 850-1700 грн або від 20 до 40 год громадських робіт

групою осіб або повторно (протягом року) - штраф 1700-3400 грн або від 40 до 60 год громадських робіт

вчинене малолітніми або неповнолітніми особами віком 14-16 років - штраф на батьків 850-1700 грн або від 20 до 40 год громадських робіт

вчинене малолітніми або неповнолітніми особами віком 14-16 років групою осіб або повторно - штраф на батьків 1700-3400 грн або від 40 до 60 год громадських робіт

неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції про випадки булінгу - штраф 850-1700 грн або 1 міс. виправних робіт з відрахуванням до 20% заробітку

Механізми протидії:

Засновник закладу освіти здійснює контроль за виконанням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу;

Керівник закладу освіти:

- розробляє, затверджує та оприлюднює план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу;
- розглядає заяви про випадки булінгу та видає рішення про проведення розслідування;
- скликає засідання комісії з розгляду випадків булінгу та вживає відповідних заходів реагування

Педагогічні працівники зобов'язані:

- повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу, свідком якого вони були особисто або отримали інформацію від інших осіб;
- вживати невідкладних заходів для припинення булінгу

Освітній омбудсмен

має право здійснювати перевірку заяв про випадки булінгу, повноту та своєчасність заходів реагування на такі випадки з боку педагогічних працівників, керівництва та засновника навчального закладу

GALLEX
АДВОКАТСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ

Успішні

Діти, у яких добре виходить те, що вони роблять, можуть піддатися знущанням. Часто над ними знущаються, тому що вони отримують багато позитивної уваги з боку однолітків і дорослих.

Іншої раси

Іноді діти знущаються з інших, тому що вони іншої раси.

Ізольовані

У багатьох жертв знущань, як правило, менше друзів, ніж в інших дітей. Вони можуть бути відкинута однолітками, виключені з громадських заходів і навіть можуть проводити обід і перерву на самоті.

З примітним зовнішнім виглядом

Практично будь-які фізичні характеристики, відмінні або унікальні, можуть привернути увагу кривдників. Жертва може бути невисокого зросту або висока, худорлява або гладка. Може носити окуляри або мати прищі, великий ніс або вуха, які стирчать.

Хто найчастіше стає жертвою булінгу?

Розумні, цілеспрямовані, творчі

У школі ці учні намагаються з усіх сил виконувати шкільні завдання. Або вони вчаться дуже швидко та виконують проекти й завдання швидше, ніж інші учні. Наприклад, обдарованих учнів часто переслідують за відмінну успішність в школі.

Уразливі

Діти-інтроверти з тривожним або покірним характером більш схильні до знущань, ніж діти-екстраверти з наполегливим характером. Більшість кривдників хочуть відчувати себе сильними, тому часто вибирають дітей слабших, ніж вони самі.

З хворобою або інвалідністю

Кривдники часто переслідують дітей з особливими потребами.

З релігійними або культурними переконаннями

Діти нерідко зазнають знущань за їх релігійні переконання, які відрізняються від переконань інших.